

DR. TEODOR SPORN (TEODOR ŠPORN)

UDK 341.462.1Šporn, T.

352.075.2Šporn, T.(497.583Split)“1912/1913“ „1917/1918“

Primljeno: 3. XII. 2018.

Pregledni rad

ELVIRA ŠARIĆ KOSTIĆ

Muzej grada Splita

Papalićeva 1

21000 Split, HR

Istražuje se uloga i značenje redarstvenog namjesnika dr. Teodora Sporna (Teodora Šporna) kao upravitelja Splita na samom kraju druge austrijske vladavine postavljenog od strane austro-ugarske vlasti nakon raspuštanja splitske uprave u dva navrata i to od 1912. do 1913. i od 1917. do 1918. godine.

Ključne riječi: Teodor Šporn, Teodor Sporn, gradonačelnik, Split

Na samom kraju razdoblja Druge austrijske vladavine (1814. – 1918.) i u vrijeme dok je namjesnik Dalmacije bio Mario grof Attems, od 1912. do 1918. godine, u Splitu su vlast gradonačelnika obnašali redarstveni povjerenici.¹ Teodor Šporn u Splitu je postavljen kao upravitelj grada 16. studenoga 1912. i tu je dužnost obnašao do 26. ožujka 1913. te ponovno od 22. prosinca 1917. do listopada 1918. godine.² Ukupno tek nešto manje od jedne i pol godine i nije tako dugo razdoblje upravljanja koje bi moglo ostaviti većeg traga u životu jednoga grada, ali je značajno zbog okolnosti da je upravo Teodor Šporn u Splitu djelovao pred početak *Velikog rata*, ali i u razdoblju njegovog završetka, tako da je upravo on osoba s kojom je završilo jedno razdoblje za grad Split, a započelo drugo, u okviru nove državne zajednice.

Teodor Šporn rođen je 1879. godine u naselju Trata u Škofji Loki, a umro je 1953. godine u Ljubljani.³ Završio je gimnaziju na Sušaku.⁴ Vjerojatno

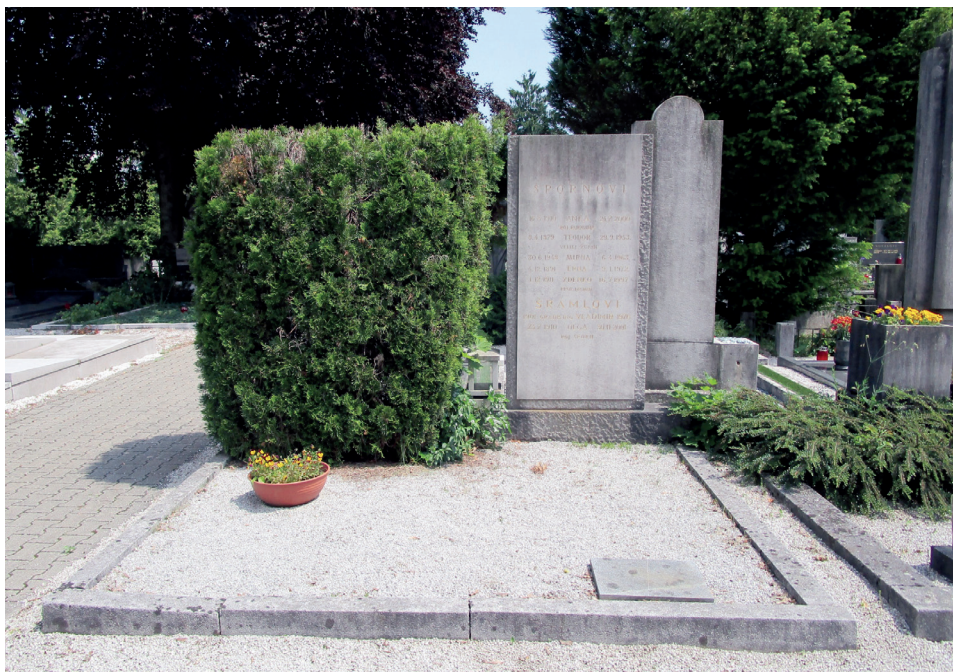

Slika 1. Teodor Šporn (Digitalna knjižnica Slovenije)

odmah nakon studija prava, dolazi u Dalmaciju kao državni službenik Austro-Ugarske Monarhije gdje je radio u Namjesništvu u Zadru 1902. godine.⁵ Nakon službe u Splitu od studenoga 1912. do ožujka 1913. godine, kada je bio raspoređen kao redarstveni namjesnik, odnosno kotarski povjerenik, u međuvremenu, 1915. godine, kao tajnik Namjesništva postao je okružni poglavar u Benkovcu.⁶ Kraljevskim Rješenjem od 16. travnja 1917. godine odlikovan je Ratnim križem za civilne zasluge II. a. razreda kao upravitelj kotarskog poglavarstva u Benkovcu.⁷ Od 21. prosinca 1917. godine, kada je stigao u Split i

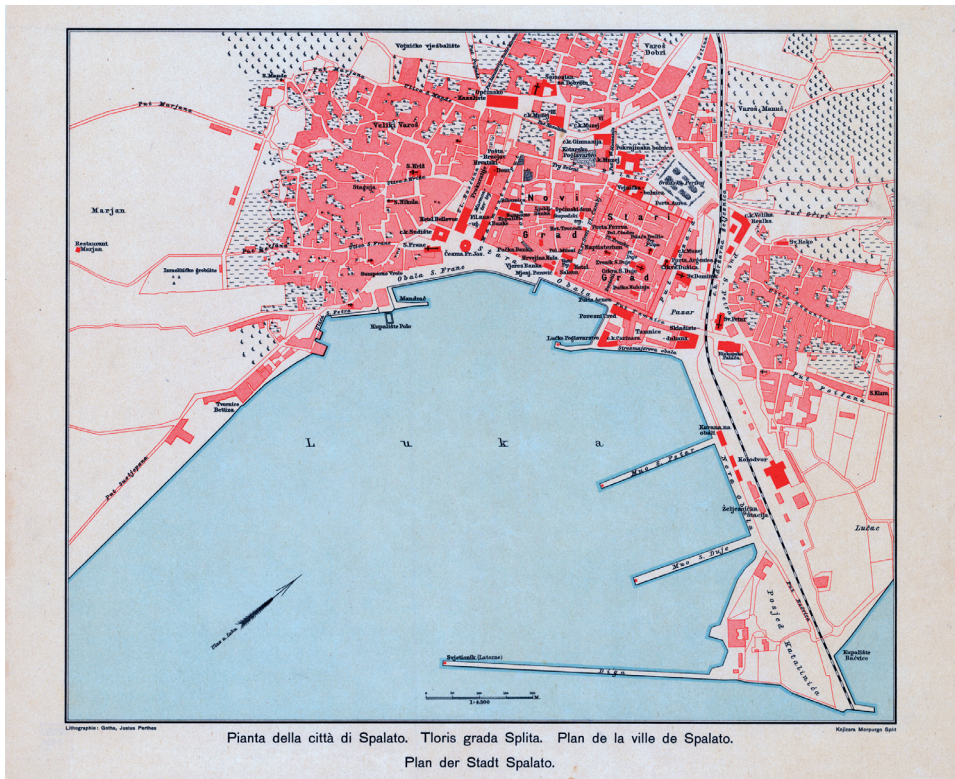
sutradan ponovno stupio na istu dužnost koju je obnašao do listopada 1918. godine, boravio je u Splitu.

Nakon Prvoga svjetskoga rata dolazi u Ljubljanu gdje je od 1918. godine obavljao službu u Narodnoj vladi SHS u Ljubljani i kao vijećnik pokrajinske uprave za Sloveniju.⁸ Kao savjetnik zemaljskih vlada (*Deželna vlada za Slovenijo*), 1920. godine poslan je u Velikovec gdje je imao aktivnu ulogu tijekom provođenja *Koruškog plebiscita*.⁹ Godine 1922. bio je nadzornik lokalnih željeznica u Ljubljani, a poznato je da je bio član jednog slovenskoga društva službenika državne uprave osnovanog s ciljem unapređivanja struke i zaštite članstva.¹⁰ Od 3. do 6. rujna 1923. godine Teodor Šporn je zajedno s predstavnicima iz Beograda i Zagreba sudjelovao na međunarodnom policijskom kongresu u Beču kao zastupnik tadašnje države.¹¹ S obzirom na odluku Ministarskog savjeta od 3. prosinca 1923. godine kojom se ukida Pokrajinska uprava za Sloveniju, a u travnju 1922. izdana je uredba o podjeli zemlje na oblasti od kada je Slovenija bila podijeljena na Mariborsku i Ljubljansku oblast te općine, pokrajinski namjesnik

Slika 2. Grob Teodora Šporna u obiteljskoj grobnici na ljubljanskom groblju Žale
(ŽALE Javno podjetje, d.o.o.)

Ivan Hribar odstupio je zbog spora s Nikolom Pašićem već u ožujku 1923. godine, a do studenoga je tu funkciju obavljao tadašnji ljubljanski veliki župan Miroslov Lukan.¹² Novoimenovanom velikomu županu ljubljanske oblasti Teodoru Špornu od 6. prosinca vlada je naložila da započne s likvidacijskim postupkom s ciljem reorganizacije uprave.¹³ Dana 19. kolovoza 1924. godine ministar unutrašnjih poslova razriješio je dužnosti ljubljanskog velikog župana Vilka Baltiča, a kraljevim ukazom na njegovo mjesto postavljen je Teodor Šporn, da bi već 7. studenoga iste godine bio razriješen i umirovljen.¹⁴ U arhivskim podacima zabilježeno je da je poslije radio kao pravni referent u rudarskoj tvrtki Trbovljansko ugljenokopno društvo čije je sjedište u to vrijeme bilo u Ljubljani.¹⁵

Slika 3. Plan grada Splita, Knjižara Morpurgo, Split 1912. (Muzej grada Splita)

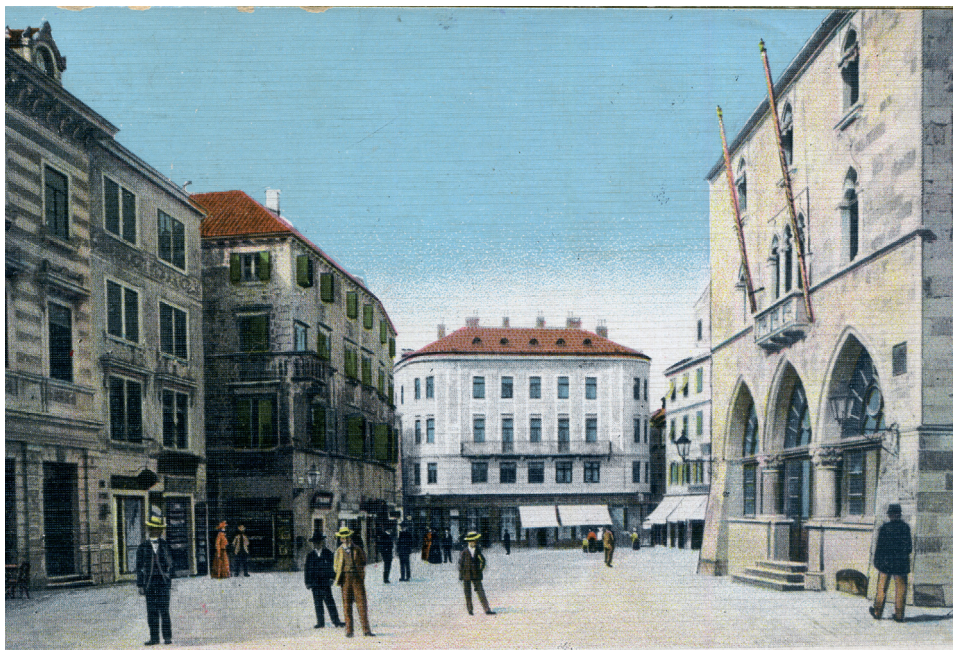
Kao i cjelokupno razdoblje obilježeno Prvim svjetskim ratom, tako je i ovo doba dok je Splitom upravljao Teodor Šporn razmatrano u širem kontekstu velikih povijesnih događanja u okviru političke dimenzije povijesti. Tek u no-

vijem razdoblju, zbog obilježavanja obljetnice stogodišnjice Prvoga svjetskoga rata, historiografija se više bavi proučavanjem razdoblja neposredno pred rat, samim ratom, kao i njegovim posljedicama, uz pitanje društva, kulture i svakodnevice grada te se objavljuju članci, priređuju izložbe i tiskaju katalogi.

Do sada je Teodor Šporn uglavnom samo spominjan kao vladin *komesar*, ratni povjerenik, privremeni upravitelj i općinski upravitelj u pojedinim pregledima splitskih gradonačelnika.¹⁶ Nema opsežnijeg djela koje bi obuhvatilo više aspekata gradskog razvoja za vrijeme uprave *komesara* Teodora Šporna, ali napisani su brojni radovi o pojedinim razdobljima i oblicima razvoja grada, pregledi povijesti grada i publicistička djela koji nam, uz druge dostupne izvore, pomažu da rekonstruiramo razdoblje njegove uprave grada.¹⁷ Nešto više o njegovu djelovanju možemo saznati iz službenih glasnika, dnevnih listova i na temelju proučavanja određene arhivske i muzejske građe vezano za ovo razdoblje. Uglavnom se radi o godišnjacima, adresarima, raznim brošurama, planovima, plakatima, dokumentima, ali i zapisima nekih autora koji su u svojim djelima opisali onovremeni Split.¹⁸

Nakon što je Austrija osvojila, a potom na Bečkom kongresu 1815. godine i dobila područje Dalmacije, Dubrovnik i Boku kotorsku, započela je druga austrijska uprava u Dalmaciji, koja je od 1817. godine pod nazivom Kraljevina Dalmacija s glavnim gradom u Zadru, i traje do 1918. godine.¹⁹ Na čelu cjelokupne pokrajinske uprave u Dalmaciji bila je Vlada, koja od 1852. godine dobiva naziv Namjesništvo, na čijem se čelu nalazi namjesnik koji je sve do 1902. u svojim rukama objedinjavao vojnu i civilnu vlast, kada se te dvije funkcije odvajaju. Vlada, kao najviše tijelo Pokrajine, bila je nadležna i za poslove opće i političke redarstvene uprave. Područje Dalmacije dijeli se na okruge. Na čelu okruga bio je okružni poglavar. U sjedištima okruga osnovana su okružna poglavarstva za upravne poslove. Okruzi se dijele na kotareve koji se sastoje od općina. Vezano za organizaciju općinske uprave u Dalmaciji, 30. srpnja 1864. godine donesen je zakon na osnovi kojega su zatim doneseni novi općinski i izborni pravilnici. Općine koje su do tada postojale ostale su iste, ali su postale autonomne upravne jedinice koje predstavlja općinsko vijeće i općinska uprava. Članove općinskog vijeća biraju birači, a njihov je broj ovisio o njihovom broju. Općinsku upravu biralo je općinsko vijeće, a sastojala se od načelnika i najmanje dva, a najviše šest prisjednika. Članovi općinskog vijeća i općinske uprave birali su se na tri godine, a od 1897. na šest godina. Na

toj funkciji ostajali su dok novo općinsko rukovodstvo ne nastupi u službu. Nadzor nad općinama obavljao je Pokrajinski sabor preko svog Zemaljskog odbora. Namjesništvo je moglo raspustiti općinsku upravu na što se uprava mogla žaliti Centralnoj vladi u Beču.²⁰

Slika 4. Općinski dom oko 1910. (Muzej grada Splita)

U ovom razdoblju, a nakon Nike Nardelija, na čelu Namjesništva u Zadru bio je grof Mario Attems (1862. – nakon 1940.) koji je od rujna 1911. godine bio dopredsjednik Namjesništva u Zadru, a početkom 1912. godine bio postavljen za namjesnika Dalmacije gdje ostaje do kraja Prvoga svjetskog rata.²¹ Prema upravnom ustroju iz 1836. godine, uz zadarski, dubrovački i kotorski, ustrojen je i splitski okrug i 22 kotarske općine.²² Zakonom od 19. svibnja 1868. godine Dalmacija je razdijeljena na političke kotare.²³ Kotarski poglavari dalmatinskih kotara bili su uglavnom njemačkog porijekla, a u ovom razdoblju na čelu splitskog upraviteljstva bio je Stjepan Szilva de Szilvás, porijeklom Mađar.²⁴

Prema zadnjem popisu stanovništva koji je proveden prije Prvoga svjetskoga rata, Splitska je općina 1910. godine imala 31.471 stanovnika, od

toga, grad, koji je do 1912. godine bio razdijeljen na pet okružja, ukupno 21.434 stanovnika. Općina, koja je obuhvaćala veći prostor nego sam grad, te iste 1910. godine bilježi 27.492 stanovnika.²⁵ Područje općine Split obuhvaćalo je, nakon 1. siječnja 1912. godine, kada je ustrojena Poljička općina i kada su od Splitske općine odijeljena sela Jesenice, Podstrana, Sitno i Srinjine, ukupno 82,36 km². Površina se nije mijenjala do razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata.²⁶ Plan grada 1912. godine priložen vodiču knjižare Morpurgo spada u prve objavljene tiskane planove. Donosi nam stanje grada i predgrađa, prve prigradske gradnje i ulice s lukom i obalom.²⁷ Općinskom odlukom 1912. godine područje grada razdijeljeno je na deset okružja prema prijedlogu Josipa Smodlake i Josipa Barača što je bilo uvjetovano pojačanim naseljavanjem širih područja Splitskoga polja. Opis teritorija gradskih okružja objavljen je u prigodnom izdanju Općinskog upraviteljstva naslovljenom *Splitski kažiput* koji sadrži popis ulica, podjelu okružja i odsjeka, popis okružnih nadzornika i glavara odsjeka, uz nazive pristaništa u luci i mostova. Godine 1913. Split je imao samo 2390 kuća i 4866 stanova. Tijekom 1912. godine u Splitu su sagrađene 32 kuće, te kiosk na obali i fontana ispred zgrade kazališta.²⁸ Objavljivanje knjižice *Splitski kažiput* kasnilo je zbog događaja koji su uslijedili.²⁹ Kasnije, prilikom tiskanja novog plana 1914. godine, unesene su smjernice za razvoj grada.³⁰ Međutim Prvi svjetski rat bio je pred vratima.

Dana 28. prosinca 1911. godine formirano je novo Općinsko vijeće, Vinko Katalinić izabran je za načelnika, a za prisjednike Josip Smodlaka, Ante Trumbić, Ivo Tartaglia, Ivo Dinko Ilich, Frane Prvan i Gajo Bulat. Kad je planuo Balkanski rat, u Splitu su odmah izbile demonstracije koje je predvodio sam načelnik Vinko Katalinić.³¹ Uredništvo novina *Naše jedinstvo* tako donosi odluku da za vrijeme rata izlaze svaki dan.³² Prate se vijesti s ratišta i prenose novosti iz drugih listova. Sakupljaju se sredstva za Crveni križ.³³ Ministar unutarnjih poslova zatražio je od namjesnika Attemsa 13. studenoga 1912. godine da podigne razinu sigurnosti, ojača redarstvene postaje oružjem, s obzirom na jačanje djelatnosti protudržavnih elemenata. Demonstracije će se trpjeti dok su one izraz nacionalnih osjećaja, ali ne ako poprime protudržavni ili protudinastički karakter. Ali, poručeno je i da politička vlast mora zadržati dodir s narodom.³⁴

Slika 5. Okupljanje građana zbog raspuštanja općinske uprave na Narodnom trgu 18. studenoga 1912. (Muzej grada Splita)

Kroz Splitsku luku na Lloydovu brodu u predvečer dana 9. studenoga 1912. godine bilo je oko 420 crnogorskih časnika na putu za bojište pa se u luci okupilo mnoštvo koje je znalo da će Crnogorci biti na prolasku, a za istu večer bio je najavljen i koncert Muzičkog društva Zvonimir. Okupljeno mnoštvo klicalo je kralju Petru i Nikoli i psovalo njemačke časnike i „švapske bajunete... *da dođe dan kad svi budu okupljeni pod jednim barjakom*“.³⁵ Povorka je krenula s Marmontove poljane u 18 sati do obale. Demonstranti su nosili zastave balkanskih država. Izvikivali su parole protiv njemačkih časnika, tražili ujedinjenje svih Južnih Slavena. Govor je držao načelnik Katalinić koji nije dobro poznao hrvatski jezik, a za njim odvjetnik Ivo Tartaglia, odvjetnički pripravnik Angjelinović.³⁶ Isti dan i u Šibeniku su izbile demonstracije na kojima su govorili pravaši Mate Drinković i Lujo Bakotić. Namjesnički savjetnik kotarskog poglavarstva u Splitu Stjepan Szilva de Szilvás upozorio je splitskog načelnika Katalinića 9. studenoga 1912. da nošenje stranih barjaka i simbola na demonstracijama nije dopušteno.³⁷ Zbog govora načelnika Katalinića, austrijske su vlasti podigle optužnicu za veleizdaju. Rasprava je održana 1. svibnja 1914. godine u Celovcu, svjedok je bio i autor

načelnikova govora Dujam Mikačić, koji je i sam tada održao govor, a sama optužnica poslije je odbačena.³⁸

Zbog tih događaja, Namjesništvo je bez suglasnosti Zemaljskog odbora u Splitu, Šibeniku i Dubrovniku, raspustilo općinska vijeća i uvelo komesarijat. O tome je splitsku općinsku upravu 16. studenoga 1912. godine obavijestio splitski kotarski poglavar Stjepan Szilva de Szilvás, povjerivši Teodoru Špornu privremeno upravljanje općinskim poslovima.

Nakon toga, Splićani su u zadarskoj saborskoj vijećnici održali protestni skup. Njih petstotinjak, članovi općinskih vijeća, zastupnici Dalmatinskog sabora i Carevinskog vijeća te predstavnici političkih stranaka iskazali su svoje nezadovoljstvo na uvođenje nedemokratskih mjera. Usprkos zabrani, sudionicima skupa na povratku u Split upriličen je svečani doček.³⁹

U zapisniku sastanka održanog u općinskom uredu u Splitu 16. studenoga 1912. godine na kojem su bili prisutni Stjepan Szilva de Szilvás, upravitelj kotarskog Poglavarstva u Splitu, Teodor Šporn, kotarski povjerenik, Vinko Katalinić, načelnik, dr. Ante Trumbić, dr. Ivo Tartaglia, dr. Gajo Bulat, dr. Frane Pervan i Emil Parišić (zapisničar) kao općinski prisjednici, zabilježeno je da je de Szilvás predao načelniku Kataliniću odluku o raspuštanju splitske općine i predstavio mu imenovanog povjerenika. Katalinić je odluku pročitao naglas te je nakon toga izrazio svoje protivljenje odluci, odbio raspustiti općinsko zastupstvo te napustiti i predati ured jer Šporn nije imenovan upraviteljem općine splitske od Namjesništva u dogovoru sa Zemaljskim odborom sukladno članku 110. Izjavili su da ne priznaju takvo privremeno upravljanje općine i da ga smatraju nezakonitim.⁴⁰

Uprava nije htjela odstupiti, pa su smijenjeni silom. Dana 18. studenoga 1912. godine poglavar Stjepan Szilva de Szilvás je sa Špornom opet došao u općinu na primopredaju vlasti na koju uprava nije željela pristati, a građani su pozdravili tu odluku izrazivši svoju podršku načelniku.⁴¹ Tim povodom Ante Trumbić napisao je *Naputak* u kojem, pozivajući se na zaštitu općinske autonomije, traži saziv sjednice raspuštenog općinskog vijeća.⁴²

Zbog toga je vlast 29. studenoga 1912. godine raspustila splitsku i šibensku općinu. Attems je pisao pukovniku generalskog stožera dr. Karlu Dardorlfu u Beč da nije strogo postupao prema demonstrantima jer bi to imalo suprotni učinak, kao u Zagrebu gdje je Sabor raspušten. Smatrao je da su demonstracije domoljubne, ali ne nužno protuaustrijske. Novinstvo nije podvrgnuto strogoj

cenzuri.⁴³ Općine su raspuštene i upravu općina preuzeli su u Splitu redarstveni povjerenici Theodor Šporn, a u Šibeniku Humbert Luger. Tisak u Beču pisao je o događajima u Dalmaciji i to upravo u vrijeme dok su se u Beču nalazili zastupnici Ivčević, Dulibić, Tresić-Pavičić i Smodlaka.⁴⁴ Ministar unutarnjih poslova barun Karl von Heinold na upite o raspuštanju općinskih predstavništava Splita i Šibenika odgovorio je da su događaji na Balkanu izazvali oduševljenje stanovništva i da političke vlasti nisu sprečavale taj pokret niti manifestacije, ali u trenutku kada su procijenili da su demonstracije prekoračile granicu nacionalnih *izjava*, te da su u svemu aktivnu ulogu imali općinski službenici protiv države, navodeći kao primjer 10. studenoga u Splitu i Šibeniku, morali su reagirati.⁴⁵

Slika 6. Narodni trg 18. studenoga 1912. (Muzej grada Splita)

Naše jedinstvo u članku „Konačno raspuštanje općine“ opisuje sam čin preuzimanja dužnosti komesara na koji je 18. studenoga u 4 i pol sata u općinu došao c.k. poglavar Stjepan Szilva de Szilvás sa c. K. Povjerenikom Teodorom Špornom koji je automobilom doputovao iz Zadra,⁴⁶ pa kada su uzalud pozvali načelnika i upravitelja da predaju ured, sami su se udaljili, a, taj poziv je

ponovio c. Kr. Kom. A. Peršić je upao i pozvao načelnika i upravitelje, svakoga po imenu, da u ime zakona izađu iz općine. Načelnik i općinski prisjednici izjavili su da ne mogu predati upravu jer nije sukladno članku 110 općinskog pravilnika.⁴⁷ Nakon ponovljenog poziva, ipak su izišli. Po Narodnom trgu bilo je raspoređeno 80 žandara. Komesar Peršić opomenuo je svijet na mir. Kad je izašao načelnik s upraviteljem, prisutni su počeli klicati, a tada su žandari u dva odreda s bajunetima rastjerali okupljene. Odjeljenje žandara pošlo je s načelnikom i upraviteljima do čitaonice, na obali svijet počeo klicati, tu se umiješali žandari i uhitili dva pravnik. Sada već bivši načelnik Katalinić oprostio se od činovnika u općini, a novi općinski upravitelj izjavio im je da je za kratko vrijeme u općini te je zatražio suradnju. Manifestacije i demonstracije nastavile su se i nadalje, a na zidinama Dioklecijanove palače nalazio se i veliki transparent s natpisom „Živila sloga!“

U narednom razdoblju općinski upravitelj objavio je niz oglasa u svrhu smirivanja javnosti. Na primjer, umiruje uznemirene ulagatelje štednje i garantira sigurnost uloga kod novčanih zavoda. U Splitu su djelovale dalmatinska podružnica Banca Commerciale Triestina na Marmontovom trgu i Jadranska banka. O načinu djelovanja Teodora Šporna saznajemo iz dnevnog tiska i drugih izvora, ali kakav je bio njegov život u gradu, kako se prilagodio životu u Splitu možemo pretpostaviti s obzirom na cilj i svrhu njegova dolaska kao državnog službenika u Split te 1912. godine. U Financijskom koledaru za 1912. godinu koji je svojevrsan vodič za službenike u gradu, nailazimo na oglašavanje prodaje uniformi i odijela za druge brojne djelatnike državnih službi pa tako se u Josip Krestan & C.o. mogu nabaviti uniforme za c. k. financijsku stražu i državne činovnike svih struka. Odijela i uniforme za državne službenike nabavljale su se u predstavnika tvrtke Hugo Anger, strojevi za šivanje u predstavnika tvrtke Singer na Gospodskom trgu (Narodni trg). Dragutin Petrus otvorio je *modernu bečku krojačnicu* u Ulici Cambij za muška odijela te vojničke i činovničke uniforme, snabdjevenu *najmodernijim engleskim tkaninama*. Skladište šešira imao je J. Ševeljević, na Trgu voća. Splitske dame su u dućanu G. Boban mogle naći modernu odjeću. Ljekarna Fausto Fisser-Volpi bila je u Ulici zvonika. U Splitu su radile restauracija i kavana Carla Petranicha na obali s domaćom kuhinjom, a u lokalu svaku večer priređen je koncert. Djelovala je restauracija Novak, a u gostionici *K' Mosorskoj vili*, Mate Tijardović, Ulica Milosrdja, mogla se dobiti i usluga noćenja. Slastičarnica Domenico Panozzo-Manzi bila je u Ulici kod zvo-

nika, a Ivan Gerdević imao je slastičarnicu, prodaju likera i slatkiša kod Gradskih vrata na Obali. U poznatog i nagrađivanog proizvođača Brajnovića nabavljao se liker maraskino. Josip Karaman imao je i trgovinu papira, pisaćih, slikarskih i uredskih potrepština. Papirnica Petra Šegvića na Gospodskom trgu nudila je papir, pisaće strojeve, trgovačke registre i izradu pečata, kao i papirnica *Cvitanić* pod geslom *Svak k svome*, koja je oglašavala svoju ponudu u istom koledaru. Marko Markovina, smješten u stanu iza Prokurative uz *Prvu splitsku mljekarnu*, ima zastupstvo i skladište materijala za izradu krovova, keramičkih pločica te građevinsko poduzeće. Giovanni Cassani, u Ulici sv. Marije, oglašavao je nabavu pokućstva s tapetarskom radionicom. Marko B. Mikačić imao je skladište željezarije, prodavao je staklo i boje. Zlatarnica, koja se oglašavala kao najveća dalmatinska zlatarija, bila je ona Ante Radića dok je zlatar Giovanni Pezzi na Gospodskom trgu br. 156 imao bogati dućan zlatnih i srebrnih predmeta. Na istom trgu radio je i Giovanni Batista Valle. Fotografski atelier M. G. Godlstein u Ulici zvonika bio je opskrbljen kvalitetnom fotografskom opremom kojom je služivao sugrađane. Tvrka Nagy & Comp. cijelu godinu imala je otvorene toplice.⁴⁸ Iseljavanje i prekooceanska putovanja oglašavao je Josip Riboli i to svakog četvrtka za liniju Split – New York – Buenos Aires, a svakog drugog četvrtka za Australiju i Novi Zeland. Tršćanske tvrtke oglašavaju *najbližnji odlazak* za New York iz Trsta s pristaništima u Palermu, Napulju i Gibraltaru parobrodima Ivernia, Carpathia i Laconia, po cijeni od 220 kruna za odrasle i 120 kruna za dijete, a rezervacije se primaju u poslovnicama Austrijskog Lloydja.⁴⁹

U siječnju 1913. raspisani su izbori za obnovu općinskih vijeća u Splitu i u Šibeniku.⁵⁰ U istom mjesecu u gradu je boravilo nekoliko slovenskih zastupnika, među njima i svećenik Krek te su tijekom dvije večeri održali predavanje u kazalištu.⁵¹ Nekoliko građana zatražilo je od upravitelja općine promjenu odluke kojom je odredio da se na tržnici prodaje svinjetina samo u *pazarne* dane kada je najviše kupaca koji dolaze izvan grada. Preporučuju da se svinjetina prodaje svakoga dana kako bi bila dostupna.⁵² Šporn je na poziv namjesnika grofa Attemsa odlazio u Zadar.⁵³ Te godine nije se održao tradicionalni *Veliki narodni ples* u organizaciji lokalnih narodnih društava s obzirom na situaciju. Sama tombola od koje je prihod namijenjen održavanju Hrvatskog doma, održala se.⁵⁴ Kratkim bilješkama u dnevnom tisku ukazuje se na upraviteljevu neupućenost vezano za zbivanja u gradu kao na primjeru posjećenih stabala u ulici gimnazije za koja je on doznao tek nakon članka u novinama.⁵⁵

Slika 7. Jadranska banka oko 1912. (Muzej grada Splita)

Dana 26. ožujka 1913. godine nakon provedenih izbora izabrana je u novom vijeću općinska uprava. Izabrani su načelnik Vicko Katalinić i prisjednici. U Splitu je i dalje napeto. Dana 30. ožujka 1913. demonstrira se u čast pobjednika na balkanskom bojištu, a na godišnjici atentata Luke Jukića raznose se leci pod naslovom *8. lipnja 1912.-1913.* U Splitu je pokrenut glasnik jugoslavenskih nacionalista *Ujedinjenje*, ali je već treći broj zaplijenjen i list zabranjen.⁵⁶ U Splitu je prividno mirno, općinsko vijeće je uspostavljeno, ali policijski nadzor je sve veći te je mogućnost djelovanja sve teža.⁵⁷

Slika 8. Prokurative oko 1913. (Muzej grada Splita)

Od kolovoza 1914. godine Splitom je opet upravljao upravitelj (komesar) postavljen od vojne vlasti, umjesto raspuštenog gradskog vijeća i gradonačelnika. Tijekom rata izmijenila su se trojica komesara, a od prosinca 1917. tu je dužnost obnašao Teodor Šporn.⁵⁸

Dana 18. studenoga 1917. godine stigla je obavijest potpisana od strane kotarskog poglavara Lina Lane o VII. ratnom zajmu kojim je određeno da upisivanje traje od 3. prosinca 1917. godine i apelira se na građanstvo *da ponudi domovini na oltar svoj maleni darak*. Upisivanje je moguće od minimalnog iznosa od 50, 100, 200, 1000 i 2000 kruna, a provodit će ga Općinski odbor za sedmi ratni zajam te se pozivaju sve ugledne osobe, svećenici i činovnici te svi slojevi građana da sudjeluju u odboru.⁵⁹ Drugim oglasom istoga potpisnika koji sadržava tekst brzojava *Njegova Veličanstva* upućenom austrijskom ministru financija koji završava rečenicom o uspjesima hrabre vojske koja garantira ne samo sigurnost države već i sigurnost imanja i novca, nastavlja se promocija zajma, ali i ratna propaganda.⁶⁰ Dana 25. studenoga 1917. godine upravitelj Frano Madi-razza otputovao je u Knin gdje je preuzeo upravu poglavarstva, a splitsku upravu privremeno je preuzeo Vicko Niseteo kojega je dočekaao velik broj neriješenih predmeta stranaka što su se gomilali te je 11. prosinca 1917. godine, nekoliko

dana prije dolaska Šporna, oglasio zabranu preuzimanja dopisa u pisarnici do kraja godine dok se ne obrade postojeći zahtjevi.⁶¹ Jedan od posljednjih njegovih oglasa odnosi se na ograničenje rasvjete za sve prostore osim ugostiteljskih, zbog nedostatka rasvjetnog materijala, od početka sljedeće godine.⁶²

Na kraju te još jedne ratne godine zabilježeno je da je održana svečanost i sakupljanje milodara za Iva Vojnovića.⁶³ U Općinskom kazalištu Hrvatsko kazališno društvo u Splitu i S. M. D. Zvonimir priredili su 15. i 16. prosinca 1917. godine svečanu proslavu 60. godišnjice Iva Vojnovića, kada je izveden Ekvinocijo.⁶⁴ Posebna je bila želja umjetnika kazališta da se održi privid normalnog života grada pa je kazalište najavljivalo nove predstave, a po gradu su se održavali i koncerti Zvonimira, Noe Matošića i violinista Jankovića te operne pjevačice Cvijete Cindro i Jelke Karlovac na klaviru. Obilježila se i 100. godišnjica rođenja Petra Preradovića. Proslava je bila toliko bučna ali, začudo, vlasti nisu intervenirale.⁶⁵ Zbog nestašice, bio je sretan tko ima litru petroleja, a navečer su se kuće morale zatvarati do 22 sata. Godina je završena naredbom poglavarstva da noću nikakvo svjetlo ne smije biti upaljeno, osim u gostionicama i hotelima.⁶⁶

Dana 7. prosinca najavljen je dolazak novog upravitelja i preuzimanje ureda jer je Teodor Šporn opet raspoređen na službu u Split.⁶⁷ Dana 22. prosinca 1917. godine preuzeo je ured općinskog upravitelja.⁶⁸ Očito je u međuvremenu bilo nekih problema ili je bio samo odsutan zbog božićnih blagdana jer je u oglasima općinskog ureda potpisan Niseteo, a dana 8. siječnja 1918. u vijestima je navedeno da će upravitelj definitivno ostati u upravi.⁶⁹ U narednom razdoblju objavljuje oglase i pozive kao što je poziv vlasnicima vune za kupnju i poziv za narudžbu istog, podjela šećera po kojoj pučanstvo u gradovima ima pravo na $\frac{3}{4}$ kg, a dojlje, trudnice i djeca do navršene pete godine $\frac{1}{4}$ kg više uz potrebnu dokumentaciju.⁷⁰ Posebni bonovi davali su se za izvanrednu podjelu namirnica kao što su ječam i krumpir i smjeli su se koristiti po posebnim odredbama.⁷¹ Gotovo svakodnevno donosi odluke kojima se uređuje pitanje reda u gradu, kontrolu prijevoza namirnica i uređenje tržnog prometa i same tržnice.⁷²

Tijekom prva tri mjeseca 1918. godine nije bilo osobitih događaja u gradu. Jedina briga pučanstva bila je da nabavi što više zaliha hrane, da prežive zimu do proljeća. Tek je zadnji dan poklada bio nešto živahniji zbog nekoliko vojnika koji su se provodili na *dopustu*. Narod se okupljao u crkvama. Talijanske propovijedi samo su se odvijale u crkvi sv. Duha.⁷³ Dana 4. travnja iz Beograda

se vratio zastupnik dr. Ante Tresić Pavičić i kada je htio otputovati na Brač mnoštvo građana dočekalo ga je s oduševljenjem na obali.⁷⁴

Slika 9. Doček zastupnika Ante Tresića Pavičića na Rivi 4. travnja 1918. (Muzej grada Splita)

Posljednje godine rata u Splitu je vladalo teško stanje. Unatoč udaljenosti od rata, vladali su glad i neimaština. Vlast je pokušala ublažiti stanje organiziranom nabavom namirnica te nabavom higijenskih potrepština, njihovom podjelom i intervencijom u cijenama. Svakodnevno su se objavljive obavijesti o aprovizaciji osnovnih namirnica. Količine svejedno nisu bile dovoljne. U svibnju su već bile iscrpljene sve rezerve hrane i to vrijeme velike gladi zabilježio je splitski umjetnik Ante Katunarić odnosno Duje Balavac objavivši *Splitske ratne sonete (Gladne sonete)* koje su građani mogli nabaviti u knjižari Jurić za 3,70 kruna po primjerku.⁷⁵ To je vrijeme kada su stanovnici umjesto kruha dobijali po deset dekagrama pure po glavi, a bila je toliko neukusna da je ni kokoši nisu htjele. Unatoč lovu na ratne dezertere i svakodnevnim problemima, poput štrajka učenika Velike realke, namjesnik grof Attems, savjetnik Lana i općinski upravitelj Šporn našli su vremena za posjet umjetnicima Emanuelu Vidoviću i Virgilu Meneghellu Dinčiću.⁷⁶ Otvorili su pitanje gradskog zajma uz spajanje dugovanja čime bi se smanjile kamate.⁷⁷

U tekstovima novina, kritički raspoloženih prema vlasti, u srpnju 1918. godine navodi se da su zatrpani kanali u gradu, a osobito se tuže građani Velog varoša te se navodi da su neki kanali tako zatrpani da ako padne i manja

kiša prijete poplava, smrad je neizdrživ, prijete opasnost od ozljeda. Postavlja se pitanje zašto se općinsko upraviteljstvo ne pobrine za uređenje. Nestašica plina i širenje zaraze povod su za gotovo svakodnevne napade na upravitelja u dnevnom listu *Novo doba* u razdoblju od srpnja do listopada 2018. godine.⁷⁸

Istog dana donesena je odluka općinskog upravitelja Šporna o aprovizaciji za posjednike i težake kojom se mora dobrovoljno predati žito Gradskoj sprovizaciji temeljem sporazuma s Težačkom Slogom, Udruženjem vlasnika i Lučko-manuškom blagajnom jer nema uvoza do listopada, a stanovništvo ostaje bez kruha i bez obroka od 10 dkg brašna dnevno. U protivnom slijedi prisilna rekvizicija, a sam je otkup po cijenama koje će formirati vlast.⁷⁹ Dana 1. kolovoza 1918. godine kritizira se općinski upravitelj Šporn jer ne prisustvuje manifestacijama u gradu i navodi se primjer njegove odsutnosti na proslavi sv. Dujma. Pri otvaranju rake sv. Dujma poslao je jednog činovnika, a nije osobno bio prisutan, kao što su to dotad činili načelnici. Također nije bio na pogrebu Marije Bradaš.⁸⁰ U tekstu se navodi da bi sav grad želio da napokon pravi načelnik izabran od naroda zamijeni *nametnute protuzakonite komesare*.⁸¹

Zabilježeno je da su općinski upravitelj Šporn i upravitelj Carsko-kraljevskog kotarskog poglavarstva Lino Lana, zajedno s pomoćnim biskupom Palunkom i ostalim svećenstvom, dočekali novog biskupa koji je stigao u Split 13. kolovoza 1918. godine parobrodom iz Makarske. Biskup Juraj Carić imenovan je za splitsko-makarskog biskupa nakon smrti biskupa Antuna Gjivoja, a samo ustoličenje bilo je skromno zbog ratnih prilika.⁸² Uz vijest o novom biskupu, u dnevnom tisku podsjećaju da je splitska općina raspuštena, a *vlada daruje komesare s kojim se ne mogu pohvaliti kao i malo s čim što im daruje vlada*.⁸³

Napadi na upravitelja sve su intenzivniji u narednom razdoblju, tako da je 15. listopada 1918. godine objavljen članak *Upravitelj općine protiv građanstva* u kojem ga se proziva za krađe bez sankcija i kažu da dok sam upravitelj *ne padne žrtvom lupeža ili dokle gdje god u mraku ne iščasi nogu neće ništa poduzeti*, uz to nema dovoljno redara, ne ulaže se u sigurnost građana i uredništvo misli da bi trebao osobno odgovarati za sve štete i nezgode. Navode da općina ima devet vagona ugljena, a plinara svejedno ne radi.⁸⁴ Sve su to bili dobri povodi da se upravitelj Šporn ponovno prozove za nesposobnost.

Dogodile su se i mnoge promjene na političkoj sceni koje su najavile i skori završetak rata. Veliko veselje izazvala je i vijest o prihvaćanju uvjeta američkog predsjednika Wilsona koje je Austro-Ugarska prihvatila 28. listopada 1918.

godine o čemu su Splićani doznali brzojavom oko 10 sati ujutro. Ljudi su izašli na ulice i obećana im je izabrana gradska vlast od strane Narodnog vijeća SHS. Svi su pozvani na okupljanje sljedećeg dana na Botičevoj poljani. Ustanovljena je Narodna garda, imenovani su Josip Beroš, Marin Šegvić i Jure Vrcan. S obzirom na pojačani kriminal, bilo je potrebno uspostaviti red u gradu. S balkona Općinske palače govor je održao Ivo Grisogono. Dana 30. listopada 1918. godine u Općini Split vlast je ponovno preuzelo Vijeće izabrano 1913. godine, koje je austrijska vlast raspustila početkom Prvoga svjetskoga rata. Sjednici je predsjedao Josip Smodlaka koji je u međuvremenu prebolio španjolsku gripu i zato nije mogao govoriti prethodnog dana na javnom skupu te je izabran za novog načelnika. Zadnji predratni splitski načelnik Vinko Katalinić preminuo je 1917. godine te je, prema prijedlogu Ivana Dominika Ilića, aklamacijom izabran Smodlaka koji je bio njegov zamjenik. Kao članovi Općinskog upraviteljstva izabrani su Gajo Bulat, posjednik Emil Perišić, obrtnik Ante Radica, trgovac Frano Rosić, težak Grgo Kaliterna te težak i posjednik Ante Sirotković. Gradanima je upućen proglas s odlukama koje treba provesti a to su: očuvanje Splita od gladi i zaraznih bolesti, održavanje mira i reda i provođenje izbora.⁸⁵

Nakon osnivanja Narodnog vijeća Hrvata, Srba i Slovenaca ustrojeni su pokrajinski i općinski odbori.⁸⁶ Službeni glasnik donosi vijest o razrješenju

Slika 10. Povorka u Marmontovoj ulici povodom završetka rata 29. listopada 1918. (foto: Karlo Stühler, Muzej grada Splita)

službe upravitelja općine splitske, a na njegovo mjesto, novi, upravni općinski odbor izabrao je između svojih članova upravitelja općine.⁸⁷ Umjesto bolesnog komesara Teodora Šporna, primopredaju općinske vlasti i ureda novoj upravi službeno je obavio Dušan Mangjer uz suglasnost c. k. Namjesničkog savjetnika Lina Lane, a prema prethodnom dogovoru Dalmatinskog namjesništva i Zemaljskog odbora za Dalmaciju.⁸⁸

Teodor Šporn primjer je austro-ugarskog službenika koji je imao tipičan put austrijskog birokrata, ali koji se očito najteže snašao u Splitu, što je razumljivo s obzirom na razdoblje njegova boravka u Splitu, a to je vrijeme manifestacija vezano za balkanske ratove i raspuštanje općine, te sam kraj Prvoga svjetskoga rata i burno razdoblje stvaranja nove državne zajednice. Njegove veze s Hrvatskom počele su od gimnazijskih dana, a nastavile su se službovanjem u Zadru u drugim gradovima na području Dalmacije. S obzirom na njegov nastavak karijere u okviru nove države koja je očito trebala takvu vrstu dužnosnika, nastavio je rad u okviru novog državnog aparata kojemu su u samom početku trebala njegova znanja i iskustvo što ga je stekao radeći za prethodnu upravu, ali je relativno rano umirovljen te je nakon umirovljenja nastavio raditi. Teodor Šporn je kao upravitelj grada, a vezano za političke prilike razdoblja u kojem je djelovao, uz druge doseljenike iz slovenskih zemalja, ili druge Slovence koji su iz različitih razloga djelovali na području Splita tijekom njegove povijesti, ostavio svoj trag u povijesti grada.

BILJEŠKE

- 1 Stanko Piplović: *Dalmatinski namjesnici*, Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, Osijek 2004. 21.
- 2 U dostupnim izvorima ime se piše različito kao Teodor ili Theodor, a prezime kao Sporn ili Šporn. S obzirom na izvorni jezik i porijeklo te činjenicu da se u slovenskoj literaturi uvijek navodi kao Teodor Šporn, u nastavku teksta piše se Teodor Šporn. U slovenskoj nacionalnoj knjižnici u Ljubljani (Narodna in univerzitetna knjižnica, NUK) čuva se fotografija Teodora Šporna (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:IMG-QBPGWLF3D,30.IV.2018.>).
- 3 U zapisniku 43. sjednice Narodne vlade SHS u Ljubljani od 9. siječnja 1919. godine navode se biografski podaci o Teodoru Špornu. Odmah nakon pada Austro-Ugarske Monarhije, stigao je iz Dalmacije gdje je do tada radio zbog zaduženja u Narodnoj vladi SHS. *Sejni zapisnici Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921, 1. del od 1. nov. 1918. do 26. feb. 1919.* Ljubljana, 1998. 255-256. Stipančević, M. (2001). 'OCJENE I PRIKAZI: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921,1. del od 1. nov. 1918. do 26. feb. 1919.

- (Ljubljana, 1998); 2. del od 28. feb. 1919. do 5. nov. 1919. (št. 67-133) (Ljubljana, 1999); 3. del od 22. mar. 1920. do 9. jul.1921. (št. 134-204) (Ljubljana, 2002); Za objavu priredio Peter Ribnikar., *Fontes*, 07(1), str. 473-478. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/55538> (Datum pristupa: 14.01.2019.) Stipančević, M. (2001). 'OCJENE I PRIKAZI: Sejni zapisnici Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921,1. del od 1. nov. 1918. do 26. feb. 1919. (Ljubljana, 1998); 2. del od 28. feb. 1919. do 5. nov. 1919. (št. 67-133) (Ljubljana, 1999); 3. del od 22. mar. 1920. do 9. jul.1921. (št. 134-204) (Ljubljana, 2002); Za objavu priredio Peter Ribnikar., *Fontes*, 07(1), str. 473-478. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/55538> (Datum pristupa: 14.01.2019.) Stipančević, M. (2001). 'OCJENE I PRIKAZI: Sejni zapisnici Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo: 1918-1921,1. del od 1. nov. 1918. do 26. feb. 1919. (Ljubljana, 1998); 2. del od 28. feb. 1919. do 5. nov. 1919. (št. 67-133) (Ljubljana, 1999); 3. del od 22. mar. 1920. do 9. jul.1921. (št. 134-204) (Ljubljana, 2002); Za objavu priredio Peter Ribnikar., *Fontes*, 07(1), str. 473-478. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/55538> (Datum pristupa: 14.01.2019.)
- 4 Navodi se i da je *više vremena služio* u Dubrovniku. *Raspuštene općine Spljeta i Šibenika*, Naše jedinstvo, Split 18. XI. 1912. 2.
 - 5 U razdoblju kraja 19. i početka 20. stoljeća doseljavanje Slovenaca na područje današnje Hrvatske bila je uobičajena pojava zbog gospodarskih i političkih prilika i to se u pravilu odnosilo na državne službenike, svećenike, časnike i nastavnike. Smatra se da je gotovo 40 % stanovništva grada činilo mnogobrojno činovništvo državnih, autonomskih i općinskih vlasti. U Zadru kao sjedištu pokrajine Kraljevine Dalmacije slovenski doseljenici bili su dio te skupine državnih službenika i činovnika te carskih i kraljevskih djelatnika, pripadnika različitih naroda koji su činili Habsburšku Monarhiju. Barbara Riman – Kristina Riman: *Slovensci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine*, Zgodovinski časopis, Ljubljana 70/2016. br. 3–4 (154), 339-340., 342-343., Ante Bralić: *A. Bralić, "Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata"*, *Časopis za suvremenu povijest*, vol.39, br. 3, str. 731-775, 2007Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rataA. Bralić, "Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata", *Časopis za suvremenu povijest*, vol.39, br. 3, str. 731-775, 2007, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb 39/2007. br. 3. 731., 741.
 - 6 Mjesečnik Pravičkoga društva. Zagreb 43/1917. br. 1. 273; Stanko Piplović: Izgradnja Splita u XIX. stoljeću. Split 2015. 35, 36.
 - 7 Ratnim križem za civilne zasluge istoga razreda tada su odlikovane i druge osobe vezane za Split i to: kotarski poglavar u Splitu Lino Lana, viši kotarski liječnik u Splitu dr. Jakov Malvić, namjesnički savjetnik u Zadru Stjepan Szilva de Szilvás. *Previšnja odlikovanja*. Smotra Dalmatinska, Zadar 28. IV. 1917. 2.
 - 8 Mojca Jenko: *France Stelè in Društvo Narodna galerija. Iz arhiva Narodne galerije*. Zbornik za umetnostno zgodovino. Ljubljana 2016. br. 52. 255.
 - 9 *Koruški plebiscit* održan je 10. listopada 1920. godine radi određivanja granica između Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Austrije nakon Prvoga svjetskoga rata; Branko

- Radulovič: *Arhivsko gradivo o koroškem plebiscitu v slovenskih arhivih*. Arhivi XXIII/2000. br. 2, 7. Kao dio osobnog fonda dr. Teodora Šporna (AS_1019) u Arhivu Republike Slovenije pohranjena su izvješća o provođenju plebiscita, rezultati plebiscita, razni dopisi o nepravilnosti koji su pristizali od raznih upravnih tijela i pojedinaca, izvješća o aprovizaciji i izvozu roba iz zone A u zonu B za vrijeme plebiscita, o prometu namirnicama u Koruškoj nakon ukinuća demarkacijske linije i o organizaciji prehrane u Koruškoj.
- 10 Arhiv Republike Slovenije, **Fond Društvo konceptnih uradnikov politične uprave v Sloveniji 1919. – 1927.** (SI AS 695), (<http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=24549>), 30. IV. 2018.) i **Fond Šporn Teodor 1920. – 1928.** (SI-ARS - SI AS 1019), (<http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25251>), 30. IV. 2018.).
 - 11 *Jugoslavenski glasnik*. Novo doba, Split 8. III. 1923. 3. Nakon što je 1914. godine u Monaku održan I. Kongres kriminalističke policije, na tom, II. Kongresu 1923. godine u Beču osnovano je Međunarodno povjerenstvo kriminalističke policije (CIPC) s 19 država članica zbog potrebe suzbijanja kriminaliteta na međunarodnom planu, a koje će kasnije biti poznato pod nazivom Interpol. Marijo Rošić: *Međunarodna policijska suradnja kriminalističke policije Republike Hrvatske*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb 13/2006. br. 1, 95.
 - 12 Božo Grafenauer: *Lokalna samouprava u Sloveniji – teritorijalne strukture*, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Zagreb 2/2000. br. 4. 705.
 - 13 Miroslav Stiplovšek: *Slovenski parlamentarizam 1927-1929*, Ljubljana 2000. 66.
 - 14 *Suspenszija ljubljanskog i Mariborskog velikog župana* (Brzojavne vijesti). Lički Hrvat, Gospić 21. VIII. 1924. 1., Wider, Boris: *Naša kronika. Kronika slovenskih mest*. Ljubljana 3/1936. br. 1, 72. (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WLL033GL>).
 - 15 Trbovljansko ugljenokopno društvo (TPD), osnovano 1872. godine, bilo je do Prvoga svjetskog rata najveće rudarsko poduzeće na području slovenskih pokrajina, a djelovalo je do 1951. godine. Fond Trboveljska premogokopna družba u Arhivu Republike Slovenije, (<http://arsq.gov.si/Query/detail>), 15. XII. 2018.), Hrvoje Ratkajec, *Prostorni vidici industrijalizacije u Istri od 1918. do 1940.: primjeri razvoja rudarske industrije i industrije građevnih materijala*, Časopis za suvremenu povijest, Zagreb 46/2014. br. 2. 330. Časopis za suvremenu povijest 46, br. 2 (2014): 319-339 Časopis za suvremenu povijest 46, br. 2 (2014): 319-339
 - 16 Branislav Radica: *Novi Split. Monografija grada Splita od 1918 – 1930 godine*, Split 1931. 10., Joško Barić, Šimun Jurišić: *Splitsko iverje: 1882 – 1941*. Split 1983. 45., Duško Kečkemet: *Jučerašnji Split. Povijest Splita 1883 - 1990*. Zagreb 2002. 21., Goran Borčić: *Povijest pisana svjetlom, Split od Prisce do Adriane, I. dio.*, Split 2013. 30.
 - 17 Branko Radica: *Salona i Split. Epizode iz prošlosti*, Split 1985., Duško Kečkemet: *Posljednje razdoblje austro-ugarske vladavine (1882-1918). Kratki pregled povijesti Splita 1882-2000. 1.* Glas Dalmacije, Split 2000. br. 23-24. 30-35., Duško Kečkemet: *Split uoči Velikog rata. Kratki pregled povijesti Splita 1882 - 2000. 2.* Glas Dalmacije, Split 2000. br. 25-26. 24-32., Ivan Mosettig: *Sto godina splitskog poduzetništva, trgovine i zanatstva*, Split 2001., Anatolij Kudrjavcev: *Ča je pusta Londra...*, Split 2002., Duško Kečkemet, *Bibliografija o Splitu. Izbor*. Split 2008., Zdravka Jelaska Marjan: *Grad i ljudi: Split 1918. - 1941.* Zagreb 2009., Stanko Piplovič: *Izgradnja Splita u XIX. stoljeću*, Split 2015.

- 18 *Splitski ratni soneti. Tamašna vrimeana (gladni soneti), (monolog) / Duje Balavac (Ante o' Soca)*, Split 1918., Roko Slade Šilović: *Doživljaju u Splitu za vrijeme svjetskoga rata. Bilješke (autentične) za popunjenje historijata (dogadaja) u Spljetu za vrijeme svjetskoga rata u ukoričenom svesku, 1914. – 1918.* Muzej grada Splita ARHIV R-3/VII (rukopis)., Ivo Kovačić, *Smij i suze staroga Splita. Prvi doživljaji i utisci od mog rođenja do početka I sviskog rata. Stari Split i njegovi običaji.* Split 1961. (strojopis), Knjižnica MGS 3697., Kovačić: *Smij kroz suze*, Split 2010.
- 19 Literatura o organizaciji uprave i funkcioniranju državnih tijela u: Frane Ivković: *Ogranizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske vladavine 1914.-1918.* Arhivski vjesnik, Zagreb 1991. – 1992. br. 34-35. 31-51.
- 20 Frane Ivković: *Ogranizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske vladavine 1914.-1918.* Arhivski vjesnik, Zagreb 1991. – 1992. br. 34-35. 34, 46.
- 21 Josip Beroš: *Dalmacija pod terorom posljednje austrijske Attemsove administracije (1911. - 1918.)*, Zadarska revija, Zadar 1964. br. 6. 376., Ante Bralić: *A. Bralić, "Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata"*, *Časopis za suvremenu povijest*, vol.39, br. 3, str. 731-775, 2007 *Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata* A. Bralić, "Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata", *Časopis za suvremenu povijest*, vol.39, br. 3, str. 731-775, 2007, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb 39/2007. br. 3. 731., 740.
- 22 Frane Ivković: *Ogranizacija uprave u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske vladavine 1914.-1918.* Arhivski vjesnik, Zagreb 1991. – 1992. br. 34-35. 35.
- 23 Dubravka Kolić: *Carsko-kraljevsko Namjesništvo u Zadru 1814. – 1918. Institucija i gradivo*, Zadar 2010. 67.
- 24 Dubravka Kolić: *Carsko-kraljevsko Namjesništvo u Zadru 1814. – 1918. Institucija i gradivo* Zadar 2010. 67., Josip Beroš: *Dalmacija pod terorom posljednje austrijske Attemsove administracije (1911. - 1918.)*, Zadarska revija, Zadar 1964. br. 6. 378.
- 25 *Splitski kašiput.* Split 1913. 62-71., Zdravka Jelaska Marjan: *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.* Zagreb 2009. 20
- 26 Branislav Radica: *Novi Split. Monografija grada Splita od 1918 – 1930 godine*, Split 1931. 10., Zdravka Jelaska Marjan: *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.* Zagreb 2009. 63.
- 27 Plan grada Splita 1912. (Pianta della città di Spalato. Tloris grada Splita. Plan de la ville de Spalato. Plan der Stadt Spalato.), M 1:4 300, Justus Perthes, Gotha, izdanje Knjižara Morpurgo, Split 1912. Muzej grada Splita, Zbirka nacrti MGS 7003., Duško Kečkemet, Ante Bajamonti i Split, Split 2007. (sl.) 101. Duško Kečkemet: *Stari Split od kantuna do kantuna*, Split 2009. 24.-25.
- 28 *Nove gradnje u Spljetu.* Naše jedinstvo, Split 14. I. 1913. 9.
- 29 *Splitski kašiput.* Split 1913. 62-71., Josip Lasić: *Onomastički opis splitske hodonimije.* Doktorski rad. Zagreb 2017. 114., Veli varoš: u povodu 1700 godina grada Splita, gl. ur. Jerko Matošić, Split 2005. 28.
- 30 *Plan grada Splita 1914. Split u Dalmaciji: plan grada i okolice (Split (Spalato) en Dalmatie: plan de la ville et carte des environs: map of the city and its environs)*, M 1:2

- 500, poledina M 1.100 000, crtano u Tehn. gradjev. uredu Opć. Split, izdanje Općina splitska, Split 1914. MGS 7009.
- 31 *Nova općinska uprava u Splitu*. Pučki list, Split 1. I. 1912. 11., Stanko Piplović: *Porodica Katalinić u splitskom narodnom preporodu*, Hrvatski narodni preporod u Splitu 1882. Split 1982. 28.
- 32 Naše jedinstvo, Split 10. X. 1912. 2.
- 33 U Našem jedinstvu objavljivale su se vijesti o načinu prikupljanja sredstava i sakupljenim iznosima za *Crnogorski crveni krst*.
- 34 Ivan Pederin: *Odjek balkanskih ratova u Dalmaciji (Prema austrijskim izvorima u Zadarskoj pismohrani)*, Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, knj. 9, Zagreb 2000. 168.
- 35 Ivan Pederin: *Odjek Balkanskih ratova u Dalmaciji (prema austrijskim izvorima u Zadarskoj pismohrani)*, Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, knj. 9, Zagreb 2000. 168., Milan Živanović: *Dve demonstracije u Splitu i Šibeniku 1912. godine*, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar 1957. br. 3. 336.
- 36 *Velika manifestacija u Splitu*, Naše jedinstvo, Split 10. XI. 1912. 235 b
- 37 Ivan Pederin: *Odjek Balkanskih ratova u Dalmaciji (prema austrijskim izvorima u Zadarskoj pismohrani)*, Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, knj. 9, Zagreb 2000. 168.
- 38 Josip Kortišek: *Dujam Mikačić*. Split 1963. 38-39., Optužnice. Naše jedinstvo, Split 6. 2. 1913. 26., *Općinski izbori*. (U Splitu). Pučki list, Split 15. II. 2013. 29., Stanko Piplović: *Porodica Katalinić u splitskom narodnom preporodu*, Hrvatski narodni preporod u Splitu 1882. Split 1982. 29-30.
- 39 Norka Machiedo Mladinić: *Oskar Tartaglia: Jugoslavenski nacionalist*, Zagreb, 35/2003. br. 3. 910.
- 40 Raspust općina Splita i Šibenika god. 1913. [Komesarijat]: 5. Zapisnik sastavljen u Općinskom uredu, Split, Split, 16. XI. 1912., 1 list, strojopis. Prijepis. Sveučilišna knjižnica u Splitu: M 541.
- 41 *Jednodušnost Splita za vrijeme balkanskog rata*, Novo Doba, Split 25. X. 1932. 2.
- 42 Mihaela Kovačić: *Dr. Ante Trumbić: Životopis kroz spise osobnog arhiva u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu*, Split 2015. 27.
- 43 Primjer oznake „zaplijenjeno“ na više od deset mjesta u jednom članku: *Raspust općina Šibenika i Spljeta*, Crveni barjak, Šibenik 10. XII. 1912. 1-4.
- 44 *Die Auflösung der Gemeindeberietungen von Sebenico und Spalato*. Neue Freie Presse, Beč 30. XI. 1912. 7-10. Sveučilišna knjižnica u Splitu: M 541/13 c.
- 45 *Odgovor Ministra unutrašnjih posala baruna Heinolda na upite o raspustu općinskih predstavništava Šibenika i Spljeta*. Smotra Dalmatinska, Zadar 30. XI. 1912. 1. Sveučilišna knjižnica u Splitu: M 541/13 c.
- 46 *Konačno raspuštanje općine*. Naše jedinstvo, Split 19. XII. 1912. 1., Joško Barić, Šimun Jurišić: *Splitsko iverje: 1882 – 1941*. Split 1983. 33.
- 47 *Obćinski zakon. Legge Comunale*. Zadar 1873. 90-91., *Obćinski zakon*. Pravilnik i izborni red. Popravljeni i dopunjeni, Zadar 1887. 61-62., *Obćinski zakon*. Pravilnik i izborni red. Popravljeni i dopunjeni. Treće izdanje, Zadar 1902. 63.,
- 48 *Financijalni koledar 1912*. Muzej grada Splita MGS 5587.

- 49 *Financijski koledar 1912*. Muzej grada Splita MGS 5587.
- 50 *Raspisani su izbori*, Pučki list, Split 10. I. 1913. 14.
- 51 *Braća Slovenci u Splitu* (U Splitu), Pučki list, Split 25. I. 1913. 20-21.
- 52 *Naš Pazar*. Naše jedinstvo, Split 4. I. 1913. 2.
- 53 *Gosp. Dr. Šporn*. Naše jedinstvo, Split 25. I. 1913. 2.
- 54 *Ovogodišnji vel. narodni ples*. Naše jedinstvo, Split 19. I. 1913. 9.
- 55 *Upravitelj ne zna*. Naše jedinstvo, Split 1. III. 1913. 2.
- 56 Norka Machiedo Mladinić: *Oskar Tartaglia: Jugoslavenski nacionalist*, Časopis za suvremenu povijest. 35/2003. br. 3. 910.
- 57 Norka Machiedo Mladinić: *Oskar Tartaglia: Jugoslavenski nacionalist*, Časopis za suvremenu povijest. 35/2003. br. 3. 910.
- 58 Anatolij Kudrjavcev: *Ča je pusta Londra...*, Split 2002. 14., Joško Barić, Šimun Jurišić: *Splitsko iverje: 1882 – 1941*. Split 1983. 45.
- 59 *Oglas Patriotičnom Gradjanstvu Kotara*, 18. 11. (prosina) 1917. (tisak), Muzej grada Splita Arhiv RSS 1/XXVII.
- 60 *Oglas VII. ratni zajam*. Br. 22138, Split 28. XI. 1917. (strojopis), Muzej grada Splita Arhiv RSS 1/XXVII.
- 61 *Predaja opć. ureda* (Gradski vjesnik). Naše jedinstvo, Split 26. XI. 1917. 2., *Oglas Općinskog upraviteljstva*. Br. 8323, Split 11. XII. 1917. (strojopis), Muzej grada Splita Arhiv RSS 1/LIX.
- 62 *Oglas Općinskog upraviteljstva*. Br. 488/3, Split 20. XII. 1917. (strojopis), Muzej grada Splita Arhiv RSS 1/XXXVI.
- 63 Roko Slade Šilović: *Doživljaji u Splitu za vrijeme svjetskog rata*, sv. 1917. godina (rukopis), 40.
- 64 *Plakat Općinskog kazališta u Splitu*, prosinac 1917. Muzej grada Splita, Arhiv RSS 1/XII.
- 65 Roko Slade Šilović: *Doživljaji u Splitu za vrijeme svjetskog rata*, sv. 1917. godina (rukopis), 1., *Split Preradoviću* (Gradske vijesti), Naše jedinstvo, 20. III. 1918. 2.
- 66 Roko Slade Šilović: *Doživljaji u Splitu za vrijeme svjetskog rata*, sv. 1917. godina (rukopis), 40.
- 67 *Opć. upravitelj g. Sporn* (Gradski vjesnik), Naše jedinstvo, Split, 7. XII. 1917. 2.
- 68 *Gosp. Teodor Sporn* (Gradski vjesnik), Naše jedinstvo, Split, 22. XII. 1917. 2.
- 69 *Oglas* (Gradska aprovizacija), Naše jedinstvo, Split 2. I. 1918., 2., *Općinski upravitelj g. Šporn*, Naše jedinstvo, Split, 8. I. 1918. 1.
- 70 *Vuneno pletivo*. Naše jedinstvo, 11. I. 1918. 1., *Razdioba šećera* (Aprovizacija), Naše jedinstvo, 14. I. 1918. 2.
- 71 *Posebni bonovi* (Gradska aprovizacija), Naše jedinstvo, 15. I. 1918. 2.
- 72 *Nj. carska visost princ Sigismund*. Naše jedinstvo, Split, 21. I. 1918. 2., *Uređenje pazarnog prometa* (Gradski vjesnik), Naše jedinstvo, 24. I. 1918. 1., *Na starome pazaru* (Gradski vjesnik), Naše jedinstvo, Split, 29. I. 1918. 1.
- 73 Roko Slade Šilović: *Doživljaji u Splitu za vrijeme svjetskog rata*, sv. 1917. godina (rukopis), 1.
- 74 Roko Slade Šilović: *Doživljaji u Splitu za vrijeme svjetskog rata*, sv. 1918. godina (rukopis), 1-2.
- 75 *Splitski ratni soneti (Gladni soneti)*, (Književnost i umjetnost), Naše jedinstvo, 4. III. 1918. 2.

- 76 *Posjet kod slikara* (Gradski vjesnik), Naše jedinstvo, 31. III. 1918. 2.
- 77 *Zajam općine* (Gradski vjesnik), Naše jedinstvo, 15. II. 1918. 2.
- 78 Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918. – 1941.* Split 2009. 68., Zatrpani kanali, Novo doba 30. VII. 1918. 4.
- 79 *Aprovizacija*, Novo doba 30. VII. 1918. 4.
- 80 *Priopćeno. U spomen nezaboravne nećakinje Marije Bradaš.* Novo doba 30. VII. 1918. 3.
- 81 Novo doba, 1. VIII. 1918. 3.
- 82 Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918. – 1941.* Split 2009. 144., +*Biskup Dr. A. Gjiwoje.* Smotra Dalmatinska, Zadar 10. III. 1917. 2. Dana 27. veljače 1917. godine tiskana je obavijest o smrti biskupa s potpisom tadašnjeg općinskog upravitelja Frane Madirazza. U međuvremenu, do imenovanja novog biskupa, službu je obavljao biskup Vinko Vincencije Palunko (1842. – 1921.). Sam ispraćaj odvijao se prema redu sprovoda uz prisustvo velikog broja sudionika i građana 3. ožujka 1917. *Dr. Antun Gjiwoje, splitski biskup. Osmrtice, red sprovoda, fotografija.* 1917. godina. Muzej grada Splita Arhiv RSS 1/I. Roko Slade Šilović: *Doživljaji u Splitu za vrijeme svjetskog rata*, sv. 1918. godina (rukopis), 6.
- 83 *U Splitu.* Pučki list, Split 9. X. 1918. 2.
- 84 *Upravitelj općine protiv građanstva*, Novo doba, 15. X. 1918. 3.
- 85 Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918. – 1941.* Split 2009. 72.
- 86 *Narodno vieće.* Pučki list, Split 7. XI. 1918. 1.
- 87 *Uprava općine Spljetske* (Dalmatinske vijesti), Smotra Dalmatinska, Zadar 30. X. 1918. 2.
- 88 Branislav Radica: *Novi Split. Monografija grada Splita od 1918 – 1930 godine*, Split 1931. 70, 71., Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918. – 1941.* Split 2009. 72. Elvira Šarić Kostić: *Split i Prvi svjetski rat*, Split 2015. 20.

DR TEODOR SPORN (TEODOR ŠPORN)

Summary

At the very end of the Second Austrian Administration (1814 – 1918), town commissioners were appointed to serve as mayors. Teodor Šporn was one of them and he was appointed twice. His first appointment was for the period 16 November 1912 – 26 March 1913, and the second one for the period 22 December 1917 – November 1918. His tenure was not long and, therefore, there were not many significant changes that he could introduce. However, the historical circumstances under which he served were significant and the end of his tenure marked the beginning of a new stage in the life of the city.

Teodor Šporn was born in Škofja Loka in 1879 and died in Ljubljana in 1953. He graduated from grammar school in Sušak. He worked as an Austro-Hungarian civil servant in Zadar (1902), Split and Benkovac (1915). After the Great War, he served in the National Council of SCS as a councillor representing Slovenia and as an advisor to Deželna vlada za Slovenijo (Slovenian Public Government). As an advisor, he played a significant role in the Carinthian plebiscite.

Teodor Šporn was a typical Austro-Hungarian bureaucrat. He served as a civil servant in cities around Dalmatia in the turbulent period of history marked by the Balkan Wars, the Great War and the dissolution of the Municipality. In light of all the events, town commissioner Teodor Šporn, together with all other Slovenians who actively participated in the Split life, left a significant mark in its history.